

Adalékok a búcsúk történetéhez a középkori Magyarországon

Ebben a dolgozatomban két kérdést szeretnék érinteni: az első Mátyás egyházpolitikájának megítélése és jellemzése, a második pedig egy mostanáig kevésbé vizsgált és elhanyagolt területről kíván megemlékezni, Mátyás és a pápai búcsúengedélyezés kapcsolatáról.

1.

Ha az első kérdés első felét vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy kevés olyan történeti kérdés van, amelynek megítélésében a történészek véleménye annyira egybehangzó lett volna az idők folyamán, mint a kérdésben. Első nagy egyházi történetíróink sötét színekkel, komor kifejezésekkel beszélnek Mátyás egyházpolitikájáról.

Rapaics Raymund egyházi történetírónk egyszerűen önkénnyel vádolja Mátyást. Így fogalmaz: "Mátyás az egyházi javadalmakra folyton növekvő sarcot vetett, s azok osztogatásában példátlan önkénnyel járt el." Ezt a koncepciót veszi át a pannonhalmi rendtörténet is.

Karácsonyi János már Mátyás egyházpolitikájában két korszakot különböztet meg, s a kettő közötti határt az 1471-72-es Vitéz János-féle összeesküvésben állapítja meg. Jellemzése szerint 1471-ig Mátyás Vitéz János befolyása alatt áll, s általában jóindulattal viseltetik az egyház iránt, 1471 után azonban "erkölcsileg is elbukott, mérhetetlen gőg és bujaság foglalta el a szívét, s erőszakos kényúrrá vált a magyar katolikus egyházzal szemben."

Fraknói Vilmos monumentális egyházi diplomáciatörténetében nem fogalmazza ugyan meg véleményét, de aki a Mátyásra vonatkozó, több mint száz oldalnyi anyagát átolvassa, hasonló következtetéseket vonhat le.

Végezetül még egy véleményt szeretnék megemlíteni. Szekfű Gyula a Magyar történet 3. kötetében sokkal óvatosabban jellemzi Mátyás egyházpolitikáját. "Korlátlan rendelkezést, -- enlít -- amellyel a nagy egyházi javadalmakat, püspökségeket, apátságokat betöltötte. Sár a pápaság elvben mindig fenntartotta saját betöltési jogát, már Hunyadi Jánosnak, mint kormányzóknak sem csinált nehézségeket, amikor ez őrmaga neverte

ki a nagyjavadalmasokat. Mátyás ezt a magyar királyok főkegyúri jogára hivatkozva oly módon gyakorolta, s addig ment el, hogy a pápák ellentmondását hívta ki, s akik sokkal kevésbé fogadták el, mint atyjáét."

Láthattuk tehát ezekből a véleményekből, hogy a központi kérdés Mátyás egyházpolitikájában a főkegyúri jog érvényesítése volt. Minden akaratát, ha kellett szép szóval, de ha kellett fenyegetőzés útján is véghezvitte a pápai kúriánál.

Ezután megkísérlem Mátyás egyházpolitikájának rövid jellemzését, megtartva a Karácsonyi Jánosnál említett korszakolást.

Az 1471-72-ig terjedő időszakban négy fontos egyházkormányzati ügybe avatkozik bele a király, illetve intézi saját akarata szerint.

Az első a nyitrai püspökség ügye, amelynek kegyúri jogát rögtön uralkodása elején főudvarmesterére, majd nádorára, Gutti Országh Mihályra ruhazza át, oly módon, hogy ő és három fia nevezheti ki Nyitrán a püspököt, amiből az következett, hogy a nyitrai szék 1464. január 13-ig, Debrentei Tamás kinevezéséig betöltetlen maradt, jövedelmeit pedig a Gutti család élvezte. (Érdekességként jegyzem meg, hogy akkor sem kapja vissza a püspökség a várait, ezt a király magának tartja meg.)

A második fontos kérdés a korbáviai püspökség ügye, melynek székhelyét az állandó török becsapások miatt Módruszbá helyezi át. Ezzel nagyon kényes egyházkormányzati kérdéshez nyúl, hiszen a spalatói érsek joghatósága alól az esztergomi szék alá rendel egy püspökséget, méghozzá olyat, amelyet nem is a magyar királyok alapítottak, s így nem hivatkozhat kegyúri jogaira sem.

Az egyik legkényesebb ügy a zágrábi püspökség kérdése, hiszen három kinevezett püspöke is van. Erzsébet, majd V. László Debrentei Tamás pannonthalmi apátot és veszprémi prépostot ajánlja a zágrábi székbe, kinek végleges kinevezése csak 1454-ben történik meg. Közben I. Ulászló által kinevezett püspök is működik Csopor Demeter személyében; mindezek ellenére 1455-ben Cilley Ulrik érvénytelennek tekintve az előző kreációkat, Mondscheidel Boldizsár jogi doktort, belső emberét nevezi ki és ajánlja a pápának. Cillei halálával teljessé válik a fejtelenség, a főurak foglalják le a püspökség birtokait. Mátyás

1459-ben avatkozik először az ügybe és Debrentei mellett voksol — Rómával való jó kapcsolatai miatt —, s hűsége biztosításáért neki adja a cikádori apátságot is. Vitéz Jánosnak azonban az ügy illetén való rendezése nem tetszik, ezért kihasználva Debrentei római tartózkodását, elfoglalja és kirabolja a cikádori monostort. A pápa ugyan elégtételadásra kötelezi, Mátyás mégis úgy dönt, hogy Debrentei ellenében Vitéznek adja Zágrábot. A pápa hallani sem akar arról, hogy Vitéznek két püspöksége legyen, ezért is a sok huza-vona miatt Vitéz kénytelen lemondani a zágrábi püspökségről. Ekkor Mátyás döntő lépésre szánja el magát. Debrenteit a pápa akarata ellenére megfosztja a püspökségtől, s azt a még kánoni kort el sem ért Thuz Osvátnak adja. Csupor Demetert a módruszi széke helyezi át és nekiadja a pécsváradi apátságot, Debrenteinek pedig meghagyja a pannonthalmi és cikádori kolostort világi kormányzásra.

Végezetül ide tartozik az esztergomi szék kérdése, ahol is Szécsi Dénes halálával 1465-ben megüresedett érseki széket Vitéz Jánossal tölti be, újból érvényesítve királyi kegyúri jogát a pápa akara- ta ellenében.

Mátyás egyházpolitikájának arculatát nemcsak az egyes püspökségek ügyeibe való erőszakos beavatkozás jellemzi. Egyházpolitikájához hozzátartozik az is, hogy kezdeményezi az 1456-ban legendássá vált ferences szerzetes Kapisztrán János szenttéavatását, valamint Árpád-házi Margit kanonizációjának ügyében is tárgyalásokat folytat. 1463-ban Bátán jár és a híres Szentvér ereklye előtt komoly adományokat

tesz: két színarannyal szőtt kamuka kazulát	200 Ft értékben
két bőven aranyozott bíborszínű, szer- des alapszövetű kazulát	10 Ft értékben
két aranyos damaszt dalmatikát	16 Ft értékben
két bársony kápát	26 Ft értékben
két dúsán aranyozott bársony oltár- öltöztetőt	100 Ft értékben

II. Pál pápától kétszer is értékes ereklyéket kap. Krisztus halotti leplének darabkáját a garamszentbenedeki apátságnak adja, azt a gyönyökkel kirakott aranyfeszületet pedig, amelyben Szent Kereszt ereklye volt, magának tartotta meg. Itt kell megemlékezni még a szegedi Szent Demeter templomban tett miseruha felajánlásáról is.

1472-ben az összeesküvés leverése változást hoz Mátyás belpolitikájában és egyházpolitikájában egyaránt. Az eddig pártfogolt humanisták helyett szerzeteseket támogat, főleg ferenceseket és pálosokat. Itt jegyezném meg különös ragaszkodását a pálos rend iránt. Nekik adja az elhagyott csóti és zsámbéki prépostságokat, valamint megszerzi a cisztercitáktól Fehéregyházát, gondoskodik helyreállításáról és kolostort emeltet mellé. A második jellemző, hogy magyarok helyett nagyobb bizalma lesz a külföldiekben, amit kreációi is bizonyítanak: 1472 Beckensloer János, sziléziai (Eger, Esztergom)

1474 Ernuszt Zsigmond, német (Pécs)

1475 Veronai Gábor, olasz (Eger)

1475 Filipec János, morva (Várad)

1480 Aragóniai János, olasz (Esztergom)

1486 Estei Hippolit, olasz (Esztergom)

Mindemellett Mátyás csinál püspököt rokonából, Geréb Lászlóból (Erdély), sőt kancelláriája dolgozóit is főpapi javadalmakhoz juttatja: Nagylucsey Orbánt a győri, majd egri székebe, Várad Pétert a kalocsaiba, Bakócz Tamást pedig a győri püspöki székebe ülteti.

Amilyen problémás volt az első szakaszban a zágrábi püspökség ügye, olyan lesz most az esztergomi széke. Mátyás 1472. március 1-jén fogatja el Vitéz János érseket és Visegrádon záratja be. Április 1-jén azonban megkegyelmez neki, de az egri püspök felügyelete alá helyezi haláláig, az esztergomi széket pedig egyelőre fenntartja. 1474-ben Beckensloer egri püspököt teszi érsekké, aki azonban 1476-ban Friegyes császárhoz szűkik jelentős pénzzel és könyvanyaggal, s ekkor ismét 4 évig betöltetlen az érsekség, noha címét Beckensloer megtartja. 1480-ban a király önhatalmúlag megüresedettnek nyilvánítja az esztergomi széket és Aragóniai Jánosnak adja, azon "örök szerelmért, amelyt felesége iránt; s azon rokonszenvért, mit felesége testvére irát, s azon kötelességet, mit apósa iránt érez és táplál." Azonban a császár és Beckensloer ragaszkodott az esztergomi székehez, ezért Jánost a pápa csak az esztergomi egyház lelki és világi kormányzójává nevezi ki, beiktatására csak 1484-ben kerül sor, 1485-ben azonban váratlanul meghal a római udvarban. Ekkor Mátyás választása Beatrix nővérének, Eleonórának alig 7 éves fiára, Hippolitra, a ferrarai hercegre esik, amint a pápához írja: "neki kötelessége a személye körül érdemeket

szerzeteket jutalmazni, s ezek közt azokat, kik sógorság kötelékével hozzártsatolva, a természet jogánál fogva tarthatnak igényt szeretetére, ezért nevezi ki sógorát, főképp felséges neje kérésére esztergomi érsekké." Ez azonban többféle kánoni akadályba ütközött. Először is Hippolit gyermek volt, másodszor VIII. Ince maga tartott igényt az esztergomi szék betöltésére, ugyanis Aragóniai János a római kúriában halt meg, és az ún. kúriális javadalmakat a pápa töltötte be. 8forza bíborost nevezte ki érsekké. Mátyás ellenszegül a pápa akaratának, mire az 1487-ben kinevezte Hippolitot az érsekség adminisztrátorává és ezzel a főegyházmegye a család kezébe került.

Több fontos kérdést nem érintettünk, azonban azt hiszem ez a néhány felsorolt példa jól szemléltette Mátyás különböző egyházipolitikai elképzeléseit.

2.

Mátyás politikáját támogatandó a pápák többször éltek a búcsúk engedélyezésének alkalmazásával. II. Orbán óta általános gyakorlat volt teljes búcsúkkal támogatni a Szentföld felszabadítását, majd pedig a török elleni küzdelmet. Ez annyit jelentett, hogy mindazok, akik felvették a keresztet, teljes búcsúban, azaz a már megbocsátott bűneik után visszamaradó teljes büntetéselengedésben részesültek.

III. Ince pápa kiterjeszti a teljes búcsú elnyerésének feltételeit. Ő ugyanis teljes búcsút engedélyez azoknak is, akik nem vettek ugyan részt keresztes hadjáratokban, de áldoztak erre a célra: azaz maguk helyett egy, vagy több katona felszerelésének költségét fedezték. Magyarország számára igazi aktualitást majd a török megjelenésével kap a keresztes búcsú. A kúria Zsigmond, Albert, Hunyadi János vállalkozásait is keresztes búcsúval támogatja, Mátyás alatt pedig egyik fontos finanszírozási forrás lesz.

1459-ben, amikor a török hadikészületekről hírek jutnak Európába, a pápai diplomácia két kérdéssel foglalkozik; az egyik Frigyes és Mátyás megbékítése, a másik egy török elleni nagyszabású nemzetközi összefogás, melynek eszköze a mantovai zsinat lenne. Carvajal bíboros útján történnek az előkészítő tárgyalások, kevés eredménnyel. A török készülődésének hírére Carvajal gyorsan intézkedik: naszádotok é pítet, valamint a pápához fordul segítségért és fölhatalmazásért, hogy keresz-

teseket gyűjthessen. A pápa 20 ezer aranyforintot küld és egy szeptember 8-án keltezett pápai bullát, amelyben a keresztes had gyűjtésének megkönnyítése végett teljes búcsút engedélyez, s búcsúbiztosul Sienai Mariánt nevezi ki. A búcsú kihirdetésével és eredményességével kapcsolatban sajnos egyetlen adat sem maradt fenn.

Még ugyanezen év őszén a mantovai zsinat elhatározza egy általános hadjárat indításának tervét. Ennek minél könnyebb szervezése érdekében adja ki II. Pius 1460 januárjában azt a bullát, melyben mindazok részére, akik a hadjáratban legalább 8 napig részt vesznek, vagy maguk helyett egy fegyverest állítanak ki, általános búcsút biztosít, továbbá ugyanezen bullában elrendelte, hogy az egyháziak jövedelmeik tizedrészét, a világiak harmincadrészét, a zsidók huszadrészét kötelesek a hadjárat költségeire beszolgáltatni. Sajnos a pápa halála miatt a vállalkozás reménye is szertefoszlott. II. Pál és IV. Sixtus alatt tovább folyik diplomáciai úton a Szentszék anyagi támogatásának megnyerése a törökellenes vállalkozásokhoz váltakozó eredménnyel.

Közben azonban Mátyás olyan fontos anyagi eszközt kap a pápától, mint a jubileumi búcsú. A jubileumi búcsút az európai devoció hozza létre azzal, hogy a XII. századra általánossá válik a római zarándokbúcsú és a XIII. század végére oly erősen terjed a keresztény világban a vélemény, hogy a pápák minden 100. évben teljes búcsút szoktak hirdetni, hogy VIII. Bonifác az 1300. évre teljes búcsút hirdet mindazoknak, akik Róma bazilikáit felkeresik és a szokásos feltételeknek — gyónás, áldozás, imádság a pápa szándékára — eleget tesznek. A bullába belefoglalta azt is, hogy minden századik évben legyen jubileumi búcsú. Utódai alatt ez az idő megrövidül. VI. Kelemen 50, VI. Orbán 33 évnyi időközt állapított meg az egyes jubileumok között, II. Pál pápa pedig 1470-ben kiadott bullájában minden 25. évre rendelt el szentévet. Így vált az 1475. év is szentévvé, amely tömegesen vonzotta a zarándokokat Rómába, köztük sok magyart is, akik közül legelőkelőbb a bosnyák királyi címmel felruházott Újlaki Miklós lehetett, aki 110 fős bandériummal jelent meg az Örök Városban. A következő esztendőben a pápa kiterjesztette a jubileumot Rómán kívülre is — a történelemben először — segíteni akarván ezzel a török elleni hadivállalkozást.

Hirdetéséről, lebonyolításáról keveset tudunk, de egybeesett a híres Szabács megvásárlására indított hadjáratával; s ismerjük Mátyás azon keserű hangú levelét a pápához, amelyben így fogalmaz: "Ellenben én hányszor küldtem követeim és mily sűrűn intéztem Szentséghez leveleimet, mégis szolgálataimmal nem érdemltem ki azt, hogy kérésomat meghallgassa, kivéve azt, hogy Szentségad országomnak jubileumot engedélyezett." Ezen jubileum alkalmával Gábor erdélyi püspök bonyolította le a búcsúkérdést, és két helyről maradtak fenn ezzel kapcsolatos oklevelek. 1475 decemberéből 7 oklevelet ismerünk Kassáról, egyet pedig 1476. április 4-ről Pozsonyból.

A kenyérmazái diadal ismét lendít a török elleni összefogás kérdésén. Mátyás különös gesztusa egyrészt, hogy a pápának elfogott török zászlókkal kedveskedik, másrészt, hogy a bíborosokat egyenként értesíti a csata eseményeiről, arra készíti a pápát, hogy újra egyetemes fellépésre bírja rá az európai hatalmakat, és 1479. június 1-jén kiadott bullájával Aragóniai János bíborost, mint legátust Magyar-, Cseh- és Lengyelországba küldte, hogy keresztes hadjáratot hirdessen a török ellen, s felhatalmazta, hogy mindazoknak, akik felveszik a keresztest, vagy akik erre a célra áldoznak, teljes búcsút hirdethessen, és tozedadót rótt ki az egyházi méltóságokra.

E jubileum történetét részletesen ismerjük. A bíboros legátus novemberben érkezett meg Budára és Mátyással együtt tették meg a szükséges intézkedéseket.

Az ország különböző részeibe búcsúhirdető papokat küldtek, és kijelölték a búcsúbiztosokat. A bái bencés apátságban például Lénárd apát és Gosztonyi János pécsi kanonok voltak a búcsúbiztosok. Feladatuk az volt, hogy a felajánlott pénzzadományok fejében kiállították az illető részére a búcsúcédulát, vagyis azt a felhatalmazást, hogy maga választhassa meg gyóntatóját a jubileumi búcsú elnyerése céljából megkövetelt gyónás elvégzésére, valamint tartalmazta a feloldozási formulát, amellyel az illetőt a szabadon választott gyóntató feloldozhatta.

Ezután kijelölték azokat a helyeket, ahol a pénzzadományokat összegyűjtötték. Hibás kelettel ugyan, de ismerjük azt a IV. Sixtus nevében kiállított bullát, amelyben a pápa megbízza a veszprémi püspököt, hogy jelölje ki azokat a helyeket, templomokat, ahol a hívek a török ellen

segélyt nyújthatnak. A későbbi szentévek gyakorlata alapján ez rekonstruálható: a püspöki székesegyházak, Székesfehérvár, Buda, Kassa, Pozsony és Bata.

Végeztül rendelkeztek a begyűlt pénzek kezeléséről is. A magyarországi gyakorlat szerint a királyi kincstartó jelenlétében lehetett a jubileumi pénztárládákat felnyitni és az összeget is ő vette át. A befolyt összeg nagyságára támpont az 1500. évi jubileum, amikor is 120 ezer aranyforint folyt be. (Voltak azonban a ládákban üveg és rézdarabok, gót hamis pénzek is.)

1480 júliusában Aragoniai János visszatér Rómába, s ekkor helyettesül Antal Átri-i püspököt, a nápolyi király magyarországi követét rendeli. Mátyás még a jubileumi év bezárása előtt ismét Aragoniai Jánoshoz fordul azzal a kéréssel, hogy szeretné, ha a jubileum felajánlható lenne a purgatóriumban szenvedő lelkekért is. A kérés elintézéséről azonban nem tudunk.

Összegzőképpen megállapítható, hogy Mátyás egyházpolitikáját mindvégig a kegyúri joghoz való ragaszkodása és ennek bármi áron történő érvényesítése határozta meg. (Tulajdonképpen Zsigmondnak a nápolyi Lászlót támogató pápai politika megtorlásakor alkalmazott módszereihez tér vissza.) Ez szabta meg a király és a Szentszék viszonyát is, nagymértékben kihatott a belső egyházi életre, s a nepotizmus alkalmazásával együtt az egyházi fegyelem lazulását, elvilágiasodást idézett elő. Kihasztnált ugyanakkor minden lehetőséget, még a szentéveket is arra, hogy a török elleni harc ürügyén pénzt csikarjon ki a kúriától, hogy azonban ennek felhasználása mire és hogyan történt, azt már nem e dolgozat feladata kideríteni.

Sümei József
főiskolai tanársegéd

A téma irodalma

BALÁZS Éva, H.

Mátyás a kortársak között. [szerk. --]

Bp. 1957. Bibliotheca, XXXIX. 201./2/ p. 8 t.

BALOGH Jolán

Mátyás király és a művészet.

Bp. 1985. Magvető, 475 p. 32 t.

BERZEVICZY Albert

Beatrix királyné (1457-1508).

Bp. 1908. Athenaeum, 695 p.

BERZEVICZY Albert

Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok.

[ed. --]

Bp. 1914. MTA, LXVII, (3), 544 p.

BORONKAI Iván—KAPITÁNYFfy István

Pápa vagy zsinat? (Aeneas Silvius Piccolomini. Válogatott levelek. [ed. --]

Bp. 1980. Magyar Helikon, 291, (2) p.

BORONKAI Iván—BELLUS Ibolya

Vitéz János levelei és politikai beszédei

Bp. 1987. Szépirodalmi K. 481, (1) p.

BRANCA, Vittore

Venezia e Ungheria nel Rinascimento. [a cura di --]

Firenze, 1973. Leo S. Olschki Ed. XVI, 498, (13) p.

BURCKHARDT, Jakob

A reneszánsz Itáliában

Bp. 1978. Képzőművészeti Alap K. 367 p.

CROCE, Benedetto

Storia del regno di Napoli.⁵

Bari, 1958. Laterza, XI, 444 p.

CZIMER Károly

Kitől eredt Mátyás király fekete seregének elnevezése? (Szeged és Halas szerepe a fekete sereg feloszlásában.)

Szeged, 1926. 30 p.

DÖRY, Franciscus -- BONIS, Georgius -- ÉRSZEGI, Geisa -- TEKE, Susanna

Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. (1458-1490). [ed. --]

Bp. 1989. Akadémiai K. 391 p.

ÖLMERTH Dezső

A két Hunyadi

Bp. 1985. Panoráma, 277 p. 2 t.

ELEKES Lajos

Mátyás és kora

Bp. 1956. Művelt Nép, 188 p.

FENYVESI László

Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig

Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 74-99. p.

FRAKNÓI VILMOS

Hunyadi Mátyás király (1440-1490)

Bp. 1890. Franklin, 416 p.

FRAKNÓI Vilmos

Mátyás király levelei (Külügyi Osztály .) [ed. --] I-II.

Bp. 1893-1895. MTA., XIII, (3), 496; LXX, (2), 406 p.

FRAKNÓI Vilmos

Mátyás törekvései a császári trónra

Bp. 1914. MTA, 86 p.

GERÉB László

Bonfini: Mátyás király. (Tíz könyv a Magyar Történet-ből.)

[ford. --]

Bp. 1959. Magyar Helikon, 354, (3) p.

JÁSZAY Magda

Párhuzamok és kereszteződések. (A magyar-olasz kapcsolatok történetéből.)

Bp. 1982. Gondolat, 429 p. 36 t.

JÓÓ, Tiburce

La politique extérieure du roi Mathias

Nouvelle Revue di Hongrie 36(NS. 12) (1943). jul. (I.) 42-50.

KARDOS Tibor

A renaissance Magyarországon

Bp. 1961. Szépirodalmi K., 686 p.

KARDOS Tibor--V. KOVÁCS Sándor

Janus Pannonius. (Tanulmányok.) [szerk. --]

Bp. 1975. Akadémiai K., 600 p. 1 t.

KARDOS Tibor

Galeotto Marzio: Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv. [szerk. --]

Bp. 1979. Magyar Helikon, 138 p.

KISFALUDY Katalin

Matthias rex

Bp. 1983. Gondolat, 210, (3) p.

KISS Dénes

Igy élt Mátyás király

Bp. 1990. Móra, 168, (4) p.

KLANICZAY Tibor

A kereszteshad eszméje és a Mátyás-mítosz

Irodalomtörténeti Közlemények, 79(1975). 1-14.

KLANICZAY Tibor

Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento [a cura di --]

Bp. 1975. Akadémiai K., 437 p. 4 t.

KLANICZAY Tibor

Janus Pannonius művei. Magyarországi humanisták. [szerk. --]

Bp. 1982. Szépirodalmi K., 1412 p.

KOVÁCS Sándor V.

Magyar humanisták levelei (XV-XVI. század) [szerk. --]

Bp. 1971. Gondolat, 711, (1) p.

KOVÁCS Sándor, V.—BALLÉR Pirooska

Mátyás király levelei (1460-1490)

Bp. 1986. Szépirodalmi K., 218, (2) p.

KUBINYI András

Mozgósítás és hadseregellátási problémák Mátyás alatt.

Hadtörténelmi Közlemények 103(1990). 66-73.

KULCSÁR Péter

Humanista történetírók. [szerk. --]

Bp. 1977. Szépirodalmi K., 1195, (3) p.

LASSERE, David

Le roi Mathias Corvin et les Suisses

Nouvelle Revue de Hongrie, 36 (NS. 12) (1943). jul. (I.) 50-59.

LUKINICH Iara

Mátyás király. (Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára.)

[szerk. --] I-II.

Bp. 1940. Franklin, 574, (1); 522, (2) p.

NAGY Iván—NYÁRY Albert

Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából (1458-1490).

[ed. --] I-III.

Bp. 1875-1877. MTA, XXIII, (1), 390; XXI, (3), 448; XXVII, (1), 447 p.

NEHRING, Karl

Mátyás külpolitikája

Történelmi Szemle, 21(1978). 427-440.

NEHRING, Karl

Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich.

(Zum hunyadisch - habsburgischen Gegensatz im Donauraum.)

München, 1975. Oldenbourg, 244 p.

OTETEA, Andrei

A reneszánsz és a reformáció.

Bp. 1974. Gondolat, 438 p.

RÁZSÓ Gyula

Hunyadi Mátyás török politikája

Hadtörténelmi Közlemények, 22(1975). 305-348.

RÁZSÓ Gyula

Mátyás hadászati tervei és a realitás.

Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 1-30.

RÁZSÓ Gyula--V. MOLNÁR László

Hunyadi Mátyás. (Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára.) [szerk. --]

Bp. 1990. Zrínyi, 413, (2) p.

SALVATORELLI, Luigi

Olaszország története. I-II.

Bp. 1943. MTA, 411, 423 p.

SCHÜNHERR Gyula

Hunyadi Corvin János (1473-1504)

Bp. 1894. Franklin, 332 p.

SZKAZKIN, Szergej Danilovics

Izstorija Italii v 3 tomah. I. [ed. --]

Moszkva, 1970. Nauka, 574 p. 1 térk.

TARDY Lajos

Régi hírluk a világban

Bp. 1979. Gondolat, 330, (1) p.

TEKE Zsuzsa

Mátyás a győzhetetlen

Bp. 1990. Helikon K., 238, (3) p.

THALLÓCZY Lajos--HORVÁTH Sándor

Jajca (bánság, vár és város) története. (1450-1527) [ed. --]

Bp. 1915. MTA, CCCLXXX, (2), 442 p.

TÓTH-SZABÓ Pál

A cseh-husza mozgalmak és uralom története Magyarországon.

Bp. 1917. Hornyánszki ny. XVI, 474 p.

TÓTH Zoltán

Mátyás király idegen zsoldos serege (a fekete sereg).

Bp. 1925. Stadium, 376 p.

VESZPRÉMI László

Magyar vonatkozású források Otranto ostromáról. (1480-1481)
Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 105-112.

VIVES, Jaime Vicens

Fernando el Catolico principe de Aragon, rey de Sicilia.
(1458-1478) (Sicilia en la politica de Juan II. de Aragon.)
Madrid, 1952. Estades, 508 p.

ZARNÓCZKI Attila

Fegyverzet, katonai felszerelés, hadsereg Magyarországon Hunyadi
Mátyás korában.
Hadtörténelmi Közlemények, 103(1990). 31-65.